

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН ХУУЛИНД ТҮҮХ СОЁЛЫН ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙГ ХУУЛЬЧИЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ

Ганбаатарын Бямбадорж.
ХСИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн, ЦЭЗТ-ийн
багш, докторант, цагдаагийн ахмад

Монголчууд бид эрт дээр үеэс уламжлагдсан нүүдэлчдийн соёл иргэншлийн өвөрмөц хэв шинжийг агуулсан түүх соёлын ариун нандин өв бүхий ард түмэн юм. Бидний өвөг дээдэс оюуны болон эдийн соёлын тэрхүү гайхамшигт зүйлсийг бүтээн бий болгох, өв залгамжлан үлдээхийн зэрэгцээ хайрлан хамгаалж ирсэн баялаг түүхтэй билээ.

Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүх нь Монгол улсын төрт ёсны түүхтэй салшгүй холбоотой байдаг.

Ардын хувьсгал хүртэлх үеийн эрүүгийн хууль тогтоомжуудад хамаарах Их засаг хууль /1206/, Юань гүрний нэвтэрхий хууль /1260-1294/, Алтан хааны цаазын бичиг /1507-1582/, Халх цааз эрхэмжийн 18 хууль, Монгол Ойрадын хууль /1640/, Халх журам хууль/1709-1796/, Зарилгаар тогтоосон монгол улсын хууль зэрэгт түүх соёлын дурсгалт зүйлтэй холбоотой хэрэг үйлдлийн талаар нарийвчлан хуульчлан тогтоосон зүйл, заалт байхгүй бөгөөд ихэвчлэн уул ус, мод ургамал, ан амьтан зэрэг байгаль хамгаалахад чиглэсэн зохицуулалтууд тусгагдсан байна.

1918 оны Зарлигаар тогтоосон Монгол улсын хууль зүйн бичгийн Жаран тав дугаар дэвтрийн “Янз бүрийн гэмт хэрэг” гэсэн бүлэгт булшны чулуу, тэмдэг чулуу, дурсгалт хөшөө зэргийг эвдэж сүйтгэх, хүний бичсэн зүйлс зурсан зургийг гэмтээж сүйтгэсэн бол 80 ташуур занчина.¹ гэж заасан нь түүх соёлын дурсгалт зүйлд халдсан гэмт хэргийн талаарх анхны зохицуулалт болжээ.

Мөн уг бүлэгт “Газарт булсан хуучны багаж, хонх, хэлтэрэг, бичиг баримт, тамга зэргийг олсон этгээд 30 хоногийн дотор мэдэгдээгүй бол 80 ташуур занчих”²-аар зааж тайлбар хэсэгт газар булсан юмны эзэн нь олдохгүй бол ухаж гаргасан этгээдийг эзэмшигч гэж үзээд олдсон эд зүйлсийн талаар холбогдох газарт 30 хоногийн дотор мэдэгдэх шаардлагатай болохыг дурьджээ.

Монгол улсын засгийн газрын 1924 оны 9 сарын 5-ны өдрийн хурлаар “Хуучны зүйлийг сахин хамгаалах тухай дүрэм” –ийг батлан гаргасан ба 10 зүйл бүхий энэхүү дүрэмд хуучны дурсгалд хамаарах зүйлүүдийг тодорхойлон зааж, тэдгээрийг эрж хайх, ухаж авах, судлан шинжлэх, хил нэвтэрүүлэх зэрэгт зөвшөөрөл өгөх, харгалзан хянах талаарх зохицуулалтыг тусгажээ.

Уг дүрмийн нэгдүгээр зүйлд “Монгол улсын хязгаар дотор буй бүхий хуучны дурсгал болох зүйл цөм Монгол улсын өөрийн хөрөнгө болох тул Монгол улсын Ардын гэгээрүүлэх Яамны Судар бичгийн хүрээлэнгийн мэдэл байна.” Аравдугаар дугаар зүйлд “Энэхүү дүрмийг зөрчигсөд буй аваас шүүх цаазын зохих зүй ёсоор яллан шийтгэвэл зохино.”³ хэмээжээ.

1926 оны БНМАУ-ын Шүүх Цаазын бичиг: Нийт 31 бүлэг, 227 зүйлтэй энэ шүүх цаазын бичиг нь Ардын хувьсгалын жилүүдэд дагаж мөрдөж байсан анхны төрөлжсөн “Эрүүгийн хууль” бөгөөд шүүх цаазын бичгийн тусгай ангийн 15-р бүлэг. Ард олны ашиг, хөрөнгийг хамгаалах тухай хууль дүрмийг зөрчих нь. 114-р зүйлд “Эртний цагаас үлдсэн хуучны ба урлаж үйлдсэн дурсгал болох онц зүйлүүдийг сахин хамгаалах дүрэм зөрчигсдийг 1 жил хүртэл гяндан хорино.”⁴ гэж заажээ.

Энэ нь хуучны дурсгалт зүйлтэй холбоотой харилцааг зохицуулж буй дүрэм, журмыг зөрчсөн тохиолдолд шүүх цаазын дагуу ял оногдуулахаар хуульчлан заасан харилцан уялдаа холбоо бүхий оновчтой хууль байжээ.

1929 оны БНМАУ-ын Шүүх Цаазын бичиг: Засгийн газрын 30 дугаар хуралдаанаар батлагдсан 30 бүлэг 227 зүйл бүхий энэхүү шүүх цаазын бичгийн тусгай ангийн 14-р бүлэг. Ард олны ашиг, хөрөнгийг хамгаалах тухай хууль дүрмийг зөрчих нь. 118-р зүйлд “Эртний цагаас үлдсэн хуучны ба урлаж үйлдсэн дурсгал болох онц зүйлүүдийг сахин хамгаалах тухай дүрмийг зөрчигсдийг 600 төгрөг хүртэл торговол зохимой.”⁵ гэсэн нь дүрэм зөрчигсдөд оногдуулах ялын төрөл хэмжээг хөнгөрүүлсэн /доошлуулсан/ боловч хэм хэмжээ нь хэлбэр, агуулгын хувьд өөрчлөгдөөгүй байна.

¹ С.Жанцан, Б.Баярсайхан нар. “Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал” /1911-2009/ УБ хот. 2011 он. 73 дахь тал

² С.Жанцан, Б.Баярсайхан нар. “Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал” /1911-2009/ УБ хот. 2011 он. 71 дэх тал

³ “Монголын хууль тогтоомжийн түүхэн эмхтгэл” 2 дугаар боть. 492 дахь тал

⁴ Д.Адъяабазар. “Монгол улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт” 1998 он. 22 дахь тал

⁵ Д.Адъяабазар. “Монгол улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт” УБ., 1998 он. 55 дахь тал

Улсын бага хурлын тэргүүлэгчдийн 1941 оны 11 сарын 13-ны өдрийн 79 дүгээр хурлаар “Хуучны зүйлийг сахин хамгаалах дүрэм”-ийг дахин шинэчлэн баталсан бөгөөд 1926 оны дүрмийн адил хуучны дурсгалд хамаарах зүйлүүдийг тодорхойлон зааж, тэдгээрийг эрж хайх, ухаж авах, судлан шинжлэх, хил нэвтэрүүлэх зэрэгт зөвшөөрөл өгөх, хяналт тавих талаарх зохицуулалтыг тусгаж, зарим үл хөдлөх дурсгалуудыг зэрэглэн бүртгэсэн боловч энэхүү дүрмийг зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагын талаарх заалтыг хасчээ.

1934 оны БНМАУ-ын Шүүх Цаазын бичиг: Өмнөх шүүх цаазын бичгийн “дутагдлууд”-ыг засч өөрчлөн гаргасан энэ шүүх цаазын бичгийн тусгай ангийн 8-р бүлэг “Ардын эрүүл мэнд ба олон нийтийн амгалан байдал хийгээд хэв журам сахин хамгаалах тухай хууль дүрмийг зөрчих нь” 150-р зүйл “Данслан бүртгэх буюу улсын чухал зүйлүүдийг агуулан хадгалах газруудад шилжүүлэн хадгалуулбал зохих уран сайхны, хуучны дурсгал бүхий зүйлүүд хийгээд цуглуулан хураасан зүйлийг нуун дарагдуулсан бол 300 төгрөг хүртэл торгож уг зүйлийг хураавал зохилтой.”⁶ хэмээсэн нь өмнөх Шүүх цаазын бичгүүдэд тусгагдсан үзэл санаа огт байхгүй болж хуучны дурсгал бүхий зүйлүүдийг нуун дарагдуулсан үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заажээ. Энэ нь нэг талаас ард иргэдийн гар дээр байгаа хуучны дурсгалт зүйлүүдийг музей, номын сан зэрэг газруудад төвлөрүүлэх, хадгалах байдлаар төрийн хамгаалалтанд авч буй явдал мөн боловч нөгөө талаас иргэдийн өмчлөх эрхэд зохисгүй байдлаар халдаж, хуучны дурсгалт зүйлсийг хамгаалах асуудалд өрөөсгөл, явцуу байдлаар хандсан хуулийн зохицуулалт байжээ.

1942 оны БНМАУ-ын Эрүүгийн хууль: Монгол улс шинэ Үндсэн хуулиа баталсантай холбогдуулан 1942 оны 1 сарын 17-ний өдөр Улсын бага хурлаар Монгол улсын эрүүгийн эрх зүйн түүхэнд анх удаа “БНМАУ-ын Эрүүгийн хууль”-ийг батлан гаргажээ. Уг хуулийн тусгай ангийн “Ардын эрүүл мэнд ба олон нийтийн амгалан байдал хийгээд хэв журам сахиж хамгаалах тухай хууль дүрмийг зөрчсөн гэмт хэргүүд” 9-р бүлгийн 187-р зүйлд “...Данслан бүртгэх буюу улсын чухал зүйлүүдийг агуулах, хадгалах газруудад шилжүүлэн хадгалуулбал зохих уран сайхны ба хуучин дурсгал бүхий зүйлүүд буюу цугларуулан хураасан үзэсгэлэнгийн зүйлийг нуун дарагдуулсан байвал 500 төгрөг хүртэл торгож уул зүйлүүдийг хураавал зохино...”⁷ гэж хуульчилсан нь 1934 оны Шүүх цаазын бичигт заасан хуулийн хэм хэмжээ санкцын хувьд нэмэгдсэнээс өөрөөр өөрчлөгдөөгүй байна.

1961 оны БНМАУ-ын Эрүүгийн хууль: Энэ хуульд урлагийн бүтээл, онц үнэ бүхий буюу ховор зүйлийг хууль бусаар хилээр гаргасан, соёлын дурсгалт ба улсын хамгаалалт бүхий байгалийн зүйлүүдийг санаатайгаар устгасан, эвдсэн гэмтээсэн бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилан заасан нь түүх соёлын дурсгалт зүйлсийг эрүүгийн хуулиар хамгаалах асуудалд багагүй ач холбогдол өгч, эрх зүйн зохицуулалтыг шинэ түвшинд гаргаж ирсэн болох нь харагдаж байна. Тухайлбал: Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн 1-р бүлэг. 2.Төрийн эсрэг бусад гэмт хэргүүд. 56-р зүйлд “Эд хэрэглэлийг хууль бусаар хил нэвтэрүүлэх.” /контрабанд/

А. Элдэв бараа материал бусад үнэт зүйлийг тусгай саванд нуун далдлах, баримт бичиг засамжлах буюу залилан мэхлэх аргаар гаалийн үзлэгээс нуун далдалж, БНМАУ-ын хилээр нэвтрүүлбэл 2 жил хүртэл хугацаагаар хорьж, нуун далдалсан бараа материал, үнэт зүйлүүдийг хураана.

Б. Эд хэрэглэлийг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх явдлыг их хэмжээгээр үйлдэх буюу байнга амьдрал болгох эсхүл зохион байгуулалттай хэсэг бүлэг хүмүүс үйлдэх, түүнчлэн албан тушаалын хүмүүс албан тушаалынхаа байдлыг ашиглан үйлдэх, эсхүл хууль бусаар хил нэвтрүүлж байгаа зүйлүүд нь валютын үнэт зүйл, буу зэвсэг, байлдааны хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх буюу ухаан мэдрэл алдуулах, хордуулах бодис, түүнчлэн урлагийн бүтээл, онц үнэ бүхий буюу ховор зүйлийг гадагш гаргаж байгаа бол уг нутгаас зайлуулах буюу зайлуулахгүй 3-7 жил хүртэл хугацаагаар хорьж хөрөнгийг хураана.⁸ гэжээ.

Контрабандын гэмт хэрэгт тухайн үеийн эрдэмтэн судлаачид онолын тайлбар өгч байсан. Тухайлбал: Доктор, профессор Г.Совд дараах байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд:

1. Эд хэрэглэлийг хууль бусаар хил нэвтрүүлэх гэмт хэрэг нь бараа таваарыг улсын хил хязгаар нэвтрүүлэх талаар тогтоосон журмыг зөрчиж, гадаад худалдааны онц эрхийн ашиг сонирхолд халддаг.

2. Контрабандын гэмт хэргийн халдах зүйл нь улсын хилээр хууль бусаар нэвтрүүлж байгаа бүх төрлийн таваар, үнэт зүйл байж болох боловч тэр нь хуульд заасан бусад шинж тэмдгүүдтэй байж гэмээж нь конторбанд болдог.

3. Контрабандын гэмт хэргийн гол шинж нь бараа таваарыг хууль бусаар хил нэвтрүүлэхдээ гаалийн үзлэгээс нуун далдлах үйлдэл бөгөөд энэ нь:

А. Тусгай саванд нуун далдлах

⁶ Д.Адъяабазар. “Монгол улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт” УБ., 1998 он. 97 дахь тал

⁷ Д.Адъяабазар. “Монгол улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт” УБ., 1998 он. 141 дэх тал

⁸ Д.Адъяабазар. “Монгол улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт” УБ.,1998 он. 170 дахь тал

Б. Гаалийн болон бусад баримт бичгийг хуурамчаар ашиглах

В. Их хэмжээний бараа таваар хил нэвтрүүлэх

Г. Зохион байгуулалттай хэсэг бүлэг хүмүүс үйлдэх

Д. Албан тушаалын байдлаа ашиглан үйлдэх

Е. Контрабандыг амьдрал болгон эрхлэх

Ж. Валютын үнэт зүйл, буу зэвсэг, байлдааны хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх буюу ухаан мэдрэл алдуулж хордуулах бодис

З. Урлагийн бүтээл буюу онц үнэ бүхий буюу ховор зүйл байна гэж хуульд онцлон заасан шинжүүдтэй байна.

4. Контрабандын эд зүйлийг нуун далдлах гэдэг нь гэм буруутай этгээд хууль бусаар хил нэвтрүүлэхээр авч яваа зүйлээ тусгай бэлтгэсэн саванд хийх, эсхүл ердийн савыг эд зүйл нуун далдлах зүйл болгон ашиглах, тээврийн хэрэгслийн элдэв сав, эд ангийг ашиглах зэрэг олон хэлбэртэй байж болно.

5. Баримт бичиг засамжлах буюу залилан мэхлэх гэдэг нь авч яваа зүйлээ гаалийн үзлэгт оруулахгүй байх зорилгоор зохиомол бичиг баримт үйлдэх буюу эсхүл бараа хил нэвтрүүлэх эрх олгосон буюу гаалийн татвараас хөнгөлсөн бичиг баримтыг засварлан ашиглах үйлдэл юм. Хил нэвтэрч байгаа этгээд гаалийн шаардах хуудсанд авч яваа эд зүйлийнхээ тоо чанарыг буруу бичсэн боловч авч яваа бараа таваараа үзлэгээс нуун далдлах, залилан мэхлэх, баримт бичиг засах арга хэрэглээгүй бол контрабанд гэж үзэж эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болохгүй.

6. Их хэмжээний эд таваар гэдгийг авч явсан зүйлийн үнийн байдлаас гадна түүний аж ахуйн зорилго, улсын гадаад худалдааны гүйлгээнд эзлэх ач холбогдолтой харьцуулан үзэж хэрэг бүрийн онцлогийг харгалзан шийдвэрлэх ёстой.

7. Контрабандыг амьдрал болгон эрхлэх гэдэг бол бараа таваарыг үргэлжилсэн байдлаар олон дахин хил нэвтрүүлэх, үүгээрээ амьдралынхаа гол хэрэгсэл болгосон байх 2 шинжийн нийлбэрээр авч үзэх ёстой.

8. Контрабандыг зохион байгуулалттай хэсэг бүлэг хүмүүс үйлдэх гэдэг нь:

А. Гэмт үйлдэлд 2 буюу түүнээс дээш хүн санаатай оролцсон байх,

Б. Тэд нэр контрабанд хийхээр урьдчилан үгссэн байх 2 шинжийн хослол бүрдсэн нөхцөл байдлыг хэлнэ.

Хамтран үйлдсэн хүмүүс нь шууд хамтран гүйцэтгэсэн буюу эсхүл нэг нь контрабанд хийх бараа таваарыг олдог, нөгөө нь хил давуулж өгдөг, 3 дахь нь хилийн чандад борлуулдаг гэх мэтээр ажил үүргээ хувиарласан, хамтран оролцогчид ч байж болно.

9. Албан тушаалтан хүн өөрийн албан тушаалын байдлыг ашиглаж контрабанд үйлдэх гэдэгт гаалийн үзлэгээс чөлөөлөх эрх олгосныг далимдуулсан буюу эсхүл гаалийн хяналт шалгалт хийх эрх бүхий хүмүүс хамаарна.

10. Валютын үнэт зүйл гэдэг нь БНМАУ-ын болон гадаадын мөнгөн тэмдэгт, чек, алт, мөнгө, үнэт чулуу зэрэг зүйлүүд хамаарна.

11. буу зэвсэг, байлдааны хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх буюу ухаан мэдрэл алдуулж хордуулах бодис хилээр нэвтрүүлэх нь түүний тоо, хил нэвтрүүлсэн аргаас шалтгаалахгүйгээр гэмт үйлдэл болдог.

12. Контрабандын гэмт хэргийн бүрдэл нь бараа материалыг хууль бусаар хил нэвтрүүлэхээр хил дээр буюу байцаан шалгах газарт ирүүлснээр төгсдөг. Контрабанд хийх зорилгоор бараа материалыг худалдан авсан, тусгай саванд хийсэн явдлыг энэ хэрэгт бэлтгэсэн буюу завдснаар хариуцлага хүлээлгэнэ.

13. Урлагийн бүтээл буюу онц үнэ бүхий ховор зүйл гэдэгт нийтийн өргөн хэрэгцээнд зориулаагүй урлагийн төрөл бүрийн бүтээлүүд, түүх соёлын дурсгал бүхий зүйлүүд, дэлхийд ховордсон ан амьтан, олзвор зэрэг эд зүйлүүд хамаарна.

14. Контрабанд үйлдэх гэмт хэрэг нь гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэртэй байх бөгөөд чухам ямар зорилго сэдэлттэй байсан нь хэргийн зүйлчлэн ангилахад нөлөөлөх учир холбогдол байдаггүй. Гэвч энэ асуудлыг тодруулах нь эрүүгийн ялыг оногдуулахад харгалзан үзэх нөхцөл байдал болдог.⁹ гэжээ.

Мөн хуулийн тусгай ангийн “Нийгмийн аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журам, ард иргэдийн эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэргүүд” гэсэн 10-р бүлгийн 189-р зүйлд “Соёлын дурсгалт ба хамгаалалт бүхий байгалийн зүйлүүдийг санаатайгаар устгах, эвдэх, гэмтээх” гэмт хэргийг заахдаа “...Соёлын дурсгалт ба улсын хамгаалалт бүхий байгалийн зүйлүүдийг санаатайгаар устгасан, эвдсэн, гэмтээсэн байвал 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу 1 жил 6 хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эсхүл 500 төгрөг хүртэл торгоно...”¹⁰ гэсэн байна.

⁹ Г.Совд. “БНМАУ-ын эрүүгийн хуулийн тайлбар” УБ хот.1982 он. 139-141 дэх талууд

¹⁰ Д.Адъяабазар. “Монгол улсын 1921 оноос хойшхи Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хөгжилт” УБ., 1998 он. 199 дэх тал

1. Соёлын дурсгалт болон улсын хамгаалалтанд бүхий байгалийн зүйлүүдийн жагсаалтыг БНМАУ-ын сайд нарын зөвлөлийн тогтоолоор баталдаг. Үүнд:

БНМАУ-ын нутаг дэвсгэрт байгаа шинжлэх ухаан, түүх, соёлын ач холбогдолтой буюу уран барилга, хөшөө дурсгал, уран баримал, зургийн хуучны судлалын малталт буюу олдвор, эртний болон орчин үеийн ард түмний амьдрал, түүхт үйл явдалтай хобогдолтой газар, байгууламж зэрэг түүх дурсгалын зүйлүүд хамаарагдана.

2. Байгалийн зүйлүүдэд БНМАУ-ын хууль тогтоомжоор хамгаалсан байгаль орчин, сонин гойд байгалийн цогцолбор, физик газар зүйн үзэсгэлэнт орчин, шинжлэх ухааны болон соёл танин мэдэхүйн ач холбогдолтой газар ургамал зэрэг орно.

3. Соёлын дурсгалт ба хамгаалалт бүхий байгалийн зүйлүүдийг санаатайгаар устгах, эвдэх, гэмтээх гэдэг нь уг зүйлүүд өөрийн соёл уран сайхан, уран барилга, хуучны судлалын болон түүхийн үнэ цэнг үгүй болгох буюу тэр чанар нь буурч багассныг хамруулан ойлгоно.

4. Соёлын дурсгалт, байгалийн зүйлүүдийг устгасан, эвдсэн, гэмтээсэн арга нь янз бүр байх боловч хэргийг зүйлчлэн ангилахад нөлөөлөх ач холбогдол байдаггүй.

5. Энэ гэмт хэргийн субъектив талын сэдэлт нь танхайрсан шунахайрсан зэрэг янз бүр байж болно. Танхайрлын явцад энэ зүйлд заасан хор уршиг бий болсон тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн 169-р зүйлийн зохих ангитай давхардуулан нийлмэл хэрэгт хариуцлага хүлээлгэнэ.

6. Энэ хэргийн субъект 16 насанд хүрсэн хэрэг хариуцах чадвартай этгээд хэн ч байж болно. Хэрэв уг хэргийг албан тушаалтан эрх хэмжээгээ урвуулсан буюу хэтрүүлсэн, албан үүргээ үл биелүүлсэн нөхцөлд үйлдсэн бол албан тушаалын гэмт хэргийн аль тохирох зүйл ангийг давхар хэрэглэж хариуцлага хүлээлгэнэ.

7. Хэрэв энэ зүйлд заасан гэмт хэргийг болгоомжгүй хэлбэрээр үйлдсэн бол тодорхой нөхцлийг харгалзан Эрүүгийн хуулийн 66-р зүйлээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болно.¹¹ гэж шинжлэх ухааны доктор, профессор Г.Совд тайлбарлажээ.

1986 оны БНМАУ-ын шинэчлэн найруулсан эрүүгийн хууль: БНМАУ-ын Ардын Тэргүүлэгчдийн 1986 оны 12 сарын 5-ны өдрийн 217 дугаар зарлигаар 1961 оны Эрүүгийн хуулийг шинэчлэн найруулж, 1987 оны 7 сарын 1-нээс мөрдөж эхэлсэн энэ хуулийн Төрийн эсрэг бусад гэмт хэргийн бүлэг, 74 дүгээр зүйл “Контробанд хийх”-д:

1. Гаалийн болон бусад баримт бичиг засварлах буюу гаалийн үзлэгээс тусгайлан нуун далдлах замаар бараа, үслэг ангийн үнэт арьс, бусад зүйлийг хууль бусаар БНМАУ-ын хил нэвтэрүүлсэн бол контробандын бараа, бусад үнэт зүйлийг хурааж, 3 жил хүртэлх хугацаагаар хорих буюу 1 жил 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ял шийтгэнэ.
2. Контробандыг их хэмжээтэй буюу давтан эсхүл зохион байгуулалттай бүлэг этгээд эсхүл албан тушаалтан албан тушаалынхаа байдлыг ашиглаж хийсэн, түүнчлэн буу зэвсэг, байлдааны хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, ухаан мэдрэл алдуулах, хордуулах болон мансууруулах бодис, валютын үнэт зүйлийг хууль бусаар БНМАУ-ын хил нэвтэрүүлсэн бол контробандын бараа, бусад үнэт зүйлийг хурааж, нутаг заах буюу заахгүйгээр, эд хөрөнгийг хураах буюу хураахгүйгээр хоёроос арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.¹² гэж хуульчилжээ.

Тус эрүүгийн хуулийн “Байгаль орчин түүний баялгийг хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэг” гэсэн 7-р бүлгийн 183-р зүйлд /Байгалийн объектыг санаатай устгах гэмтээх/... Улсын хамгаалалтанд байгаа байгалийн объектыг санаатай устгасан, эвдсэн, гэмтээсэн бол 1 жил 6 сар хүртэлх хугацаагаар хорих буюу мөн хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эсхүл нэг мянга таван зуу хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ.¹³ гэсэн байна.

Энэ гэмт хэргийн объект нь улсын хамгаалалтанд байгаа байгалийн объектыг хамгаалах, хайр гамтай хадгалах эрх ашиг юм. Халдлагын зүйл нь улсын хамгаалалтанд байгаа байгалийн объект бөгөөд түүнд дархан цаазат, байгалийн цогцолборт, дурсгалт газар хамаарна. Объектив тал нь байгалийн объектыг устгасан, эвдсэн, гэмтээснээр илэрнэ. Энэ гэмт хэргийг шатаах, усанд авахуулах, огтлох, дэлбэлэх олон аргаар үйлдэх боловч зүйлчлэлд нөлөөлөхгүй. Устгасан гэж байгалийн объектыг бүрэн хэрэгцээгүй болгож, дахин сэргээх боломжгүй байдлыг ойлгоно. Гэмтээсэн гэж тухай объектыг түр буюу хэсэгчлэн хэрэгцээгүй болгосныг хэлнэ. Объектын төрөл, байдлаас шалтгаалж, тодорхой хугацаа өнгөрсний дараа сэргээгдэх буюу учир холбогдолоо бүр мөсөн алдах явдал ч гарна. Эвдсэн гэж объектыг устгах, гэмтээх хэмжээнд хүрээгүй боловч байгалиас заяасан гадаад дүрс

¹¹ Ч.Доржсүрэнгийн судалгааны ажлын материалын хэсэгээс

¹² С.Жанцан, Б.Баярсайхан нар. “Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал” /1911-2009/ УБ хот. 2011 он. 542 дахь тал

¹³ С.Жанцан, Б.Баярсайхан нар. “Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал” /1911-2009/ УБ хот. 2011 он. 568 дахь тал

байдлыг алдагдуулж ямар нэг хэсэгт нь өөрчлөлт /хэлтлэх, эмтлэх, зураас, хэрчлээс тавих, нэрээ бичих/ гаргасныг хэлнэ.¹⁴

Мөн 11 дүгээр бүлэг. Нийгмийн аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журам, хүн амын эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг. 258-р зүйл. “Түүх соёлын дурсгалт зүйлийг санаатай устгах, эвдэх, гэмтээх” Түүх соёлын дурсгалт зүйлийг санаатай утгасан эвдсэн, гэмтээсэн бол 1 жил 6 сар хүртэлх хугацаагаар хорих буюу мөн хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эсхүл нэг мянга хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ.¹⁵ Гэж заасан нь нийгмийн объект болох түүх соёлын дурсгалт зүйлсийг устгах, эвдэх, гэмтээх гэмт хэрэг болон байгалийн объектыг устгах, эвдэх, гэмтээх гэмт хэргийг өөр бүлэг, зүйлд тусад хуульчилсан нь маш оновчтой болжээ.

Энэ гэмт хэргийн объект нь нийгмийн зан суртахуун байна. Объектив тал нь түүх соёлын дурсгалт зүйлийг устгасан, эвдсэн, гэмтээснээр илэрнэ. Түүх соёлын дурсгалт зүйлд түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийн аль нэг хэсгийг төлөөлж чадах түүх, соёл, шинжлэх ухааны ач холбогдол бүхий эд өлгийн болон оюуны үнэт зүйлийг өмчийн төрөл харгалзахгүйгээр түүх соёлын дурсгалт зүйл хамруулдаг юм. Жишээлбэл: эртний хүний оромж, отог бууц, зэр зэвсэг, сүг зураг, хадны бичээс, хөшөө дурсгал, булш бунхан, хиргисүүр зэрэг археологийн дурсгал, түүхэн аль ч үеийн хүний болон сөнөсөн амьтан, ургамал бичил биетний бүх төрлийн олдвор, эртний хот, суурины үлдэгдэл, балгас, хэрэм, цайз болон түүхэн аль ч үеийн уран барилгын цогцолбор, сүм, дуган, хийд, гудамж талбай, байшин барилга зэрэг болно.

Доктор, профессор С.Нарангэрэл энэ гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжүүдийг тайлбарлахдаа устгасан гэж бүрмөсөн хэрэгцээгүй болгосныг ойлгоно. Эвдсэн гэж хэлбэр дүрсийг нь үзэмжгүй болгосон, элдэв зүйл эрээлэн бичсэн, сийчсэн зэргийг хэлнэ. Гэмтээсэн гэж сэргээн шинэчлэлт, засвар зайлшгүй шаардлагатай болсон байдлыг ойлгоно. Субъектив тал нь гэм буруугийн шууд санаатай байна. Субъект нь 16 насанд хүрсэн этгээд байна¹⁶ гэжээ.

Дээрхээс үзэхэд 1921 оноос хойш орчин цагийн Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжид түүх соёлын дурсгалт зүйлтэй холбоотой гэмт хэргүүдийг хуульчилж ирсэн бөгөөд тухай цаг эрүүгийн хууль тогтоомжуудад түүх соёлын дурсгалт зүйлтэй холбоотой гэмт хэрэгт оногдуулж байсан ял шийтэлийн эдгээр шинэчлэл өрчлөлтүүд нь эрт эдүгээ өнөө үеийн хууль цаазуудын уламжлал шинэчлэлийг харуулахын зэрэгцээ тэдгээрийн залгамж чанарыг хадгалж чадахуйц өөрчлөлтүүд болсон байна.

Түүхийн олон жилийн хугацаанд чандлан сахиж ирсэн хууль цаазаа судлаж танин мэдэх нь тодорхой төрлийн гэмт хэрэгт оногдуулж байсан ял шийтгэл, тэдгээрийн төрөл хэмжээ, хуулиудын уялдаа холбоо уламжлал шинэчлэлтийг гүнзгий ухаач ойлгоход тус болох тэдгээрийн үндсэн дээр хууль тогтоомжийн ололтой шүүмжлэлтэй талыг нь харьцуулахад ихээхэн тус төхөм болно.

¹⁴ С.Нарангэрэл. “Монгол улсын Эрүүгийн эрх зүй” 1998 он. 207, 208 тал

¹⁵ С.Жанцан, Б.Баярсайхан нар. “Монгол улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал” /1911-2009/ УБ хот. 2011 он. 587 дахь тал

¹⁶ С.Нарангэрэл. “Монгол улсын эрүүгийн эрх зүй” 1998 он. 291,292 талууд